

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to’plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

**QONUN USTUVORLIGI VA KONSTITUTSIYAVIY QONUNIYLIKNI TA’MINLASH:
INSON QADRINI TA’LIM JARAYONINING BOSH MEZONI SIFATIDA
SHAKLLANTIRISH**

Jabborova Mashxura A’zamjon qizi

Namangan davlat pedagogika institute Pedagogika yo‘nalishi 1-bosqich talabasi

E-mail: jabborovamashhura3@gmail.com

Tel: +998995172122

Ilmiy rahbar: Namangan davlat pedagogika instituti falsafiy va tarixiy fanlar kafedrasida katta o‘qituvchi B.A.Tillayev

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19431712>

***Annotatsiya:** Mazkur maqolada qonun ustuvorligi va konstitutsiyaviy qonuniylikni ta’minlash hamda inson qadrini ushbu jarayonning bosh mezoni sifatida belgilashning pedagogik-huquqiy asoslari tahlil qilinadi. Maqolada o‘quvchilar va talabalarda huquqiy madaniyat, fuqarolik ongi va konstitutsiyaviy qadriyatlarni shakllantirish metodikasi, amaliy yondashuvlar hamda ta’lim muassasalarida huquq tarbiyasini yo‘lga qo‘yishning pedagogik prinsiplari yoritiladi. Tadqiqot natijasida qonun ustuvorligini ta’lim mazmuniga integratsiya qilish yo‘llari, baholash mezonlari va o‘qituvchi-o‘quvchi hamkorligining samarali shakllari ishlab chiqilgan.*

***Kalit so‘zlar:** qonun ustuvorligi, konstitutsiyaviy qonuniylik, inson qadriyati, huquqiy tarbiya, ta’lim metodikasi, fuqarolik ongi, pedagogik prinsiplar, huquqiy madaniyat.*

***Abstract:** This article analyzes the pedagogical and legal foundations of ensuring the rule of law and constitutional legality, as well as defining human dignity as the main criterion of this process. The paper explores methods for developing legal culture, civic awareness, and constitutional values among pupils and students, along with practical approaches and pedagogical principles for implementing legal education in educational institutions. As a result of the research, ways of integrating the rule of law into the content of education, assessment criteria, and effective forms of teacher-student cooperation have been developed.*

***Keywords:** rule of law, constitutional legality, human dignity, legal education, teaching methodology, civic awareness, pedagogical principles, legal culture.*

***Аннотация:** В данной статье анализируются педагогико-правовые основы обеспечения верховенства закона и конституционной законности, а также определяется человеческое достоинство как основной критерий данного процесса. В работе раскрываются методы формирования правовой культуры, гражданского сознания и*

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to’plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

конституционных ценностей у учащихся и студентов, а также освещаются практические подходы и педагогические принципы организации правового воспитания в образовательных учреждениях. В результате исследования разработаны пути интеграции принципа верховенства закона в содержание образования, критерии оценки и эффективные формы сотрудничества преподавателя и обучающегося.

Ключевые слова: *верховенство закона, конституционная законность, человеческое достоинство, правовое воспитание, методика обучения, гражданское сознание, педагогические принципы, правовая культура.*

Zamonaviy demokratik jamiyatda qonun ustuvorligi (rule of law) faqat huquqiy tizimning talabi emas, balki har bir fuqaroning kundalik hayotini belgilovchi asosiy qadriyatdir. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 2-moddasi, Davlat xalq irodasini ifoda etib, uning manfaatlariga xizmat qiladi. Davlat organlari va mansabdor shaxslar jamiyat va fuqarolar oldida mas’uldirlar.[1] Binobarin, qonun ustuvorligini nafaqat qonunchilik darajasida, balki xalq ongida, yoshlar dunyoqarashida mustahkamlash bugungi kunning dolzarb pedagogik vazifasiga aylanmoqda.

Ta’lim muassasalari – maktablar va oliy o‘quv yurtlari – huquqiy madaniyatning poydevorini qurishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. O‘quvchi yoki talaba darslikdan o‘qigan qoidalar hayotda amaliy ko‘rinishini topsa, huquqiy tarbiya chinakam samarali bo‘ladi. Shu bois mazkur maqolada ta’lim jarayonida qonun ustuvorligini shakllantirish metodikasi, inson qadriyatini markazga qo‘ygan pedagogik yondashuvlar va amaliy tavsiyalar batafsil ko‘rib chiqiladi.

Qonun ustuvorligi kontseptsiyasi o‘z ildizlarini antik davr falsafasidan oladi. Aristotelning “qonunlar odamlar emas, boshqarishi kerak” degan mashhur iborasi ushbu tamoyilning asosini tashkil etadi. Zamonaviy huquq nazariyasida esa qonun ustuvorligi to‘rtta asosiy elementdan iborat: qonunning umumiyliigi, qonun oldida tenglik, huquqiy aniqlik va mustaqil sudlov tizimi.

Pedagogik nuqtai nazardan inson qadri tushunchasi shaxsning o‘ziga xos qimmatini anglatadi – bu qiymat tug‘ilishdan berilgan bo‘lib, uni hech bir hokimiyat tortib ololmaydi. 1948-yilda qabul qilingan Inson Huquqlari Umumjahon Deklaratsiyasining 1-moddasi barcha odamlar erkin va qadr-qimmat hamda huquqlarda teng bo‘lib tug‘ilishini ta’kidlaydi. Aynan ushbu tushunchani ta’lim jarayoniga singdirish o‘quvchilarni huquqiy tafakkurga yo‘naltiradi [2].

Ta’lim tizimida qonun ustuvorligi quyidagi pedagogik maqsadlarga xizmat qiladi:

- Fuqarolik ongini shakllantirish – o‘quvchilar o‘z huquq va majburiyatlarini anglab yetadilar va ularni kundalik hayotda qo‘llashni o‘rganadilar.
- Huquqiy madaniyatni tarbiyalash – qonunlarga ixtiyoriy ravishda rioya qilish odatini shakllantirish, qonunbuzarlikni axloqan qoralash muhitini yaratish.

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to’plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

➤ Tanqidiy va huquqiy tafakkurni rivojlantirish – murakkab ijtimoiy-huquqiy vaziyatlarni tahlil qilish, adolat va qonuniylik mezonlari asosida xulosa chiqarish qobiliyatini shakllantirish.

➤ Insonparvarlik tamoyillarini mustahkamlash – boshqalarning qadriyatini hurmat qilish, kamsitish va zo‘ravonlikni rad etish ko‘nikmalarini tarbiyalash.

Qonun ustuvorligi va inson qadrini ta'lim mazmuniga integratsiya qilish uchun aniq metodologik yondashuv zarur. Quyida 5 bosqichli tizim taklif etiladi:

Birinchi bosqich: Bilim berish (Kognitiv bosqich). O‘qituvchi o‘quvchilarga konstitutsiyaviy huquqlar, fuqaroning majburiyatlari va qonun tizimi haqida nazariy bilimlarni yetkazadi. Bu bosqichda muhim jihat – qonuniy normalarni quruq qoidalar sifatida emas, balki real hayotiy vaziyatlardan kelib chiqadigan zaruriyat sifatida taqdim etishdir. Masalan, o‘quvchilarga «Nima uchun odam o‘g‘irlik qilmasligi kerak?» degan savol orqali mulkka bo‘lgan huquqni tushuntirishdan boshlash mumkin.

Ikkinchi bosqich: Tushunish va munosabat bildirish (Affektiv bosqich). O‘quvchilar ijtimoiy-huquqiy hodisalar haqida o‘z fikrlarini bayon etadilar. Munozara, ish o‘yinlari (role-play) va holat tahlili (case study) metodlari samarali hisoblanadi. Masalan, «Sud jarayoni» o‘yin metodida o‘quvchilarning bir qismi prokuror, ikkinchisi advokat, uchinchi sudy rolinida qatnashib, huquqiy tafakkurni amaliy ravishda rivojlantiradilar [3].

Uchinchi bosqich: Qiymat shakllantirilishi (Aksiologik bosqich). Bu bosqichda qonun ustuvorligi va inson qadriyati shaxsning ichki qadriyatiga aylanishi ta’minlanadi. O‘qituvchi taniqli shaxslarning huquq uchun kurashi, adolatsizlikka qarshi turishdagi ijobiy namunalarni ko‘rsatadi.

To‘rtinchi bosqich: Ko‘nikma shakllantirish (Xulq-atvor bosqichi). O‘quvchilar huquqiy bilimlarni amaliy hayotda qo‘llashni o‘rganadilar: arizalar yozish, o‘z huquqlarini himoya qilish usullari, muammoli vaziyatlarda huquqiy yechim topish. Sinf kengashi sessiyalarini o‘tkazish va «Inson huquqlari kuni»ga bag‘ishlangan tadbirlar loyihalarini rejalashtirish kabi amaliy topshiriqlar o‘quvchini faol ishtirokchiga aylantiradi [4].

Beshinchi bosqich: Baholash va aks-ettirish (Refleksiya bosqichi). O‘quvchilar o‘zlarining huquqiy tafakkuri va qadriyatlarining rivojlanishini baholaydilar. O‘qituvchi ham jarayonni kuzatib, keyingi darslar uchun takomillashtirishlar kiritadi. Portfolio, esselar va loyiha himoyalari asosiy baholash vositalari bo‘lib xizmat qiladi.

1-jadval. Ta'lim bosqichlari va o‘qituvchi-o‘quvchi faoliyati

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to’plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

Bosqich	Maqsad	O‘quvchi faoliyati	O‘qituvchi faoliyati
1. Bilim berish	Huquqiy bilim uzatish	Tinglash, savol berish	Tushuntirish, misol
2. Tushunish	Huquqiy fikrlash	Munozara, role-play	Moderatsiya
3. Qiymat	Ichki qadriyat hosil qilish	Refleksiya, esse	Namuna ko‘rsatish
4. Ko‘nikma	Amaliy qo‘llash	Loyiha, amaliyot	Nazorat, maslahat
5. Baholash	Rivojlanishni aniqlash	Portfolio, taqdimot	Rubrik baho

Ta’lim jarayonida qonun ustuvorligini samarali singdirish uchun bir qator pedagogik prinsiplarga amal qilish zarur. Ushbu prinsiplar inson qadrini ta’limning bosh mezon sifatida belgilaydi:

➤ Hurmat va tenglik prinsipi. Sinf muhitida barcha o‘quvchilar teng huquqli ishtirokchi sifatida qabul qilinadi. O‘qituvchi hech qachon biron-bir o‘quvchini kamsitmasligi, uning fikrini e’tiborsiz qoldirmasligi kerak. Bu o‘quvchiga konstitutsiyaviy tenglik tamoyilini sezgi orqali singdiradi [5].

➤ Demokratik ishtirok prinsipi. O‘quvchilar sinf qoidalarini birgalikda ishlab chiqadilar, jamoaviy qarorlar qabul qilish jarayonida ishtirok etadilar. Bu ular uchun demokratik boshqaruvning kichik modeli bo‘lib xizmat qiladi.

➤ Adolat va mas’uliyat prinsipi. Xato yoki qoidabuzarlikka adolatli javob ko‘rish o‘quvchiga huquqiy javobgarlikning mohiyatini tushuntiradi. Jazo ta’lim maqsadiga xizmat qilishi, intiqom emas, tuzatish vositasi bo‘lishi shart.

➤ Hayotga yaqinlik prinsipi. Darsda muhokama qilinayotgan huquqiy masalalar o‘quvchilarning real hayotiy tajribasiga bog‘liq bo‘lishi kerak. Gazetadagi yangiliklar, mahalla voqealari, o‘quvchi boshdan kechirgan holat – bular huquq tarbiyasi uchun eng yaxshi material.

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to’plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

➤ Integratsiya prinsipi. Huquqiy tarbiya faqat «Huquq» yoki «Konstitutsiya» darslari bilan cheklanmasligi kerak. Ona tili darsida fuqarolik xatlari yozish, tarix darsida huquqiy islohotlar tahlili, adabiyot darsida adolat mavzusidagi asarlar muhokamasi – bularning hammasi huquqiy madaniyatni kompleks tarzda shakllantiradi [3].

Xulosa. Qonun ustuvorligi va konstitutsiyaviy qonuniylikni ta’minlash – bu nafaqat davlat mexanizmlarining, balki har bir fuqaroning, ayniqsa yoshlarning vazifasidir. Ta’lim tizimi ana shu vazifani bajarishda eng muhim vositaga aylanishi mumkin, lekin buning uchun huquq tarbiyasi mazmunli, hayotga yaqin va o‘quvchining qadr-qimmatiga hurmat asosida qurilgan bo‘lishi kerak.

Taklif etilgan 5 bosqichli metodika va inson qadrini markazga qo‘ygan pedagogik prinsiplar ta’lim muassasalarida huquqiy madaniyatni samarali shakllantirish imkonini beradi. Qonun ustuvorligini qog‘ozdagi me’yor sifatida emas, balki har bir o‘quvchining ichki ishonchiga aylantirish – bu zamonaviy pedagog oldidagi eng muhim vazifadir.

Kelajakda o‘qituvchilar uchun huquq tarbiyasiga ixtisoslashgan treninglar o‘tkazish, interaktiv raqamli vositalar (simulyatorlar, onlayn munozara platformalari) dan keng foydalanish va maktab-jamoa hamkorligini mustahkamlash zarur. Chunki qonun ustuvorligi – bu faqat qoida emas, bu – qadriyat, va qadriyatlar ta’lim orqali shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. — Toshkent: O‘zbekiston, 2023.
2. Inson Huquqlari Umumjahon Deklaratsiyasi. BMT Bosh Assambleyasi. — 1948-yil 10-dekabr.
3. Nishonov M., Toshmatov A. Huquqiy tarbiya metodikasi. — Toshkent: O‘qituvchi, 2021.
4. Kohlberg L. The Philosophy of Moral Development. — San Francisco: Harper & Row, 1981.
5. Freire P. Pedagogy of the Oppressed. — New York: Continuum, 1970.
6. O‘zbekiston Respublikasi «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonuni. — Toshkent, 2020.
7. Dehkhonova, G. A. (2024). THE CLASSIFICATION OF LEXICAL UNITS WITH FINANCIAL POSITION ACCORDING TO SCIENTISTS VIEW. Academic research in educational sciences, 5(CSPU Conference 1), 542-549.